Aardkundig excursiepunt 12

RIEKS VAN DER STRAATEN
Westendorperheideweg 12, 8166 HX Emst,
rieksvanderstraaten@hotmail.com

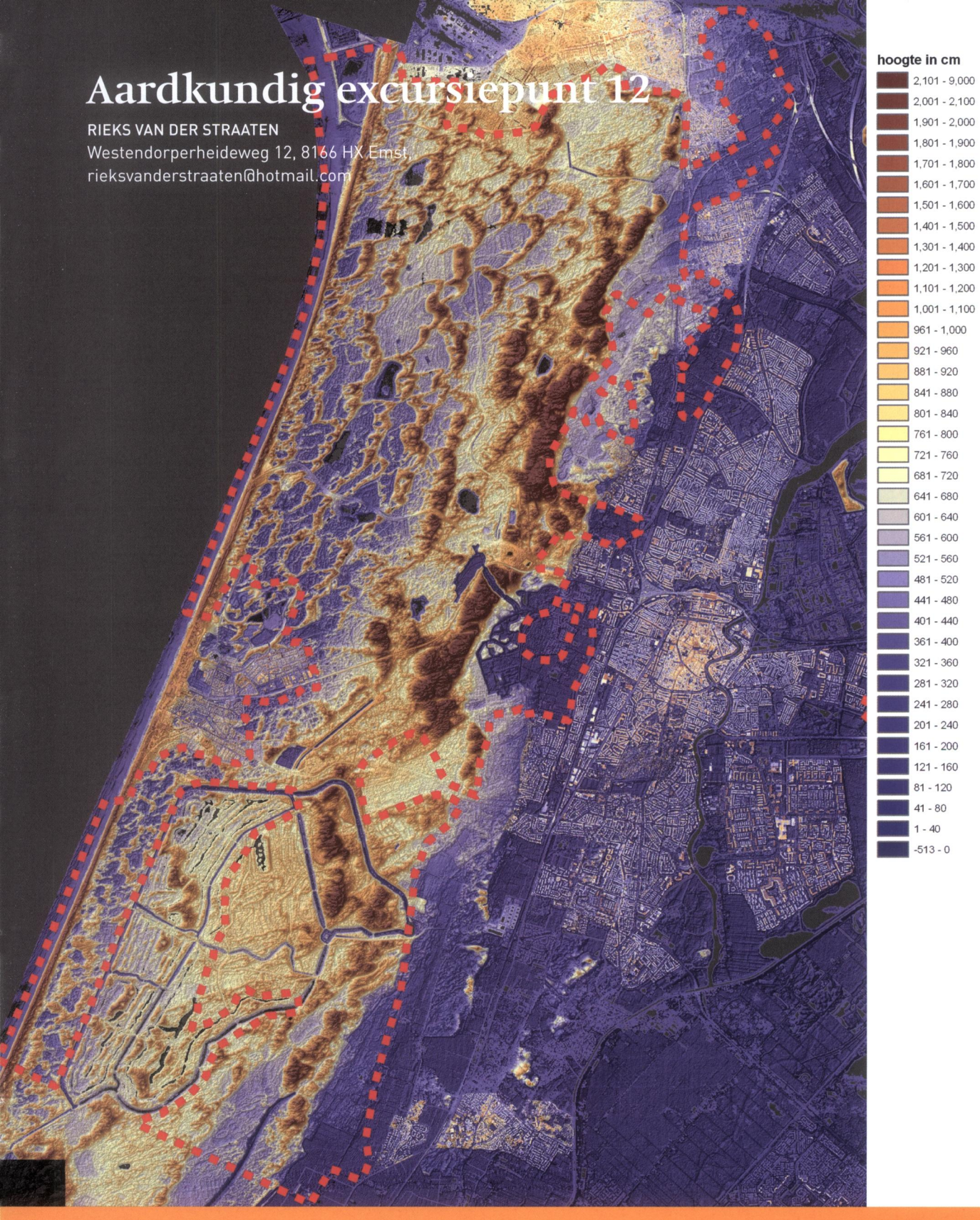

DE BRUID VAN HAARLEM

Algemeen:

De Bruid van Haarlem is een paraboolduin in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland even ten noordwesten van het Vogelmeer. Niet alleen deze paraboolduin, maar de hele Kennemerduinen zijn door de provincie aangewezen als aardkundig monument. De Kennemerduinen worden gekenmerkt door paraboolduinen (Afb. 1). De Bruid van Haarlem staat als een van de markantste paraboolduinen symbool voor dit hele duingebied.

Gedeputeerde Albert Moens onthulde de Bruid van Haarlem op 6 april 2006 als aardkundig monument van de provincie Noord-Holland (Afb. 2).

Naam:

De Bruid van Haarlem.

De paraboolduin dankt haar naam aan het Wilgenroosje. Het Wilgenroosje kwam vroeger namelijk in grote getale op de duin voor. Omdat de bloem na de bloei getooid is met wit zaadpluis, was de noordhelling van de duin in de nazomer bedekt met een wit tapijt. Vandaar dat men de duin associeerde met een witte bruidssluier. Tegenwoordig is de duin niet meer begroeid. Men heeft in 2003 alle vegetatie van de duin verwijderd. Toen is de duin tot op het blonde zand afgeplagd. Wanneer het waait, heeft nu de Bruid van Haarlem een bruidssluier van stuivend wit duinzand.

Locatie:

Nationaal Park Zuid-Kennemerland, Noord-Holland (Afb. 3).

Bereikbaarheid:

De Bruid van Haarlem ligt ongeveer 7 km ten oosten van het centrum van Bloemendaal, pal ten noordwesten van het Vogelmeer (x = 99,4 , y = 492,5). Om er te komen kunt u het beste naar ingang Parnassia (Afb. 4) gaan, dat is de ingang van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland aan de kust bij strandpaal 61, even ten noorden van Bloemendaal aan Zee. Daar is voldoende parkeerplaats.

Vanaf Parnassia volgt u het fietspad naar het Vogelmeer: en daar buigt u linksaf naar het noorden. Het Vogelmeer ligt nu aan uw rechterhand. Aan het eind van het meer splitsten zich twee voetpaden van het fietspad af. Op dat punt ziet u een paar honderd meter in de richting van zee een hoge duin. Dat is de Bruid van Haarlem.

Het voetpad naar links loopt rechtstreeks naar de top. Vanaf de parkeerplaats bij Parnassia is het al met al iets meer dan 2½ km lopen of fietsen.

U kunt de Bruid van Haarlem natuurlijk ook via andere ingangen van het nationaal park bereiken. Zo vormt de ingang Kattendel een alternatief.

Toegankelijkheid:

Het monument is niet direct met de auto te bereiken, omdat het midden in de Kennemerduinen ligt. Het is alleen te voet of met de fiets te bereiken. Honden zijn niet toegestaan. In Duincentrum De Zandwaaier kunt u tegen een kleine vergoeding een beschrijving krijgen van een wandeling die u naar de duin toe leidt. Dit is een wandeling van ongeveer 5 km.

Eigenaar:

Provincie Noord-Holland.

Wat is er te zien?

Vanaf de Hazenberg, een uitkijkduin halverwege de beschreven route en nog geen half uur lopen van het restaurant Parnassia, heeft u een mooi uitzicht op de Bruid van Haarlem. Met de onthulling van de Bruid van Haarlem (Afb. 2) als aardkundig monument is op de Hazenberg een uitkijkpunt geopend met een informatiepaneel van wat er vanaf dat punt te zien is.

Wanneer u landinwaarts kijkt, is het eerste wat u opvalt het Vogelmeer (rechts op de Afb. 5 en 6). Het meer is in 1952 gegraven in het toenmalige Paardenkoppenvlak. In 1971 is het meer vanwege de lage grondwaterstand in de duinen verder uitgediept waardoor het steile oevers kreeg. Daarmee verloor het meer zijn natuurlijke waarde, zeker nadat de grondwaterstand weer steeg na de stopzetting van de wateronttrekkingen. Bij de natuurontwikkeling die in 2003 plaatsvond onderging het Vogelmeer een flinke opknapbeurt: het meer is ondieper gemaakt, er zijn eilandjes in aangelegd en men heeft de

Vorige pagina Afbeelding 1.
Hoogtekaart op basis van het Actueel Hoogtebestand Nederland van het Aardkundig Monument. De rijen paraboolduinen komen prachtig in dit hoogtebeeld tot uiting. De begrenzing van het aardkundig monument staat aangegeven. Bron: Adviesdienst Geo-informatie en ICT te Delft / Provincie Noord-Holland.

Afbeelding 2.
Gedeputeerde Albert Moens onthult het informatiepaneel temidden van vele genodigden. Bron: BOHOteam.

Afbeelding 3.
De ligging van het excursiepunt. Bron: Topografische Dienst Emmen.

oevers afgevlakt. Het ziet er nu weer uit als een natuurlijk duinmeertje.

Op afbeelding 5 en 6 ziet u links van het Vogelmeer twee duinvalleien. De voorste, langgerekte vallei is het Langerak. De achterste vallei hoort bij de paraboolduin de Bruid van Haarlem. Naar gelang het jaargetij staan deze onbegroeide valleien deels blank of vormen ze kleine zandverstuivingen. Om de vallei van de Bruid van Haarlem loopt een duidelijke U-vormige zandwal die aan de zuidwestkant open is. Aan het eind van deze vallei, aan de noordoostkant, bevindt zich een hoge kale loopduin, de eigenlijke Bruid van Haarlem.

Zowel het Langerak als de Bruid van Haarlem (duin en vallei) zijn tijdens het natuurontwikkelingsproject in 2003 afgeplagd (geklepeld) tot op het kale, blonde zand. De humeuze toplaag (tot 25 cm) heeft men hier verwijderd om de bodem voedselarmer te maken en het zand weer te doen laten stuiven. Waar in de duinen de begroeiing ontbreekt kan namelijk de wind weer greep krijgen op het zand en het zand weer voortblazen. Een deel van het zand dat men uit het Langerak en de Bruid van Haarlem haalde, is gebruikt om het Vogelmeer ondieper te maken.

Aardkundige achtergrond

Duinen ontstaan langs zandige kusten wanneer de wind het zand van het strand afblaast en het zand landinwaarts weer tot rust komt. Een eerste begin van een duin ontstaat vaak doordat het zand ingevangen wordt in een plukje vegetatie op het strand. Wanneer er eenmaal een begin is gemaakt, groeit de duin vanzelf. In de luwte van het duintje kan namelijk het stuivende zand zich makkelijk opeenhopen. Bij een volwassen duin blaast de wind het zand van de loefzijde van de duin (de kant van de wind) over de duintop heen en legt het zand achter

Afbeelding 4.
Wandelroute in Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Bron: Vereniging Natuurmonumenten / PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland / provincie Noord-Holland.

Afbeelding 5.
Duinvallei het Langerak met op de achtergrond de paraboolduin de Bruid van Haarlem tijdens de uitvoering van het natuurontwikkelingsproject. Beide zijn al ontdaan van hun begroeiing. In het Langerak zijn duidelijk de bouwlandjes te zien die destijds tot even boven het grondwater zijn uitgegraven. Bron: Provincie Noord-Holland.

Afbeelding 6. Links de Bruid van Haarlem en het Langerak, rechts het Vogelmeer. Opname 22 december 2006. Bron: BOHO-team.

de top weer neer. Aan de loefzijde van de duin vindt dus winderosie plaats, terwijl aan de lijzijde zand wordt afgezet. De lijzijde van de duin bestaat uit een steile helling waar de zandkorrels vanaf rollen, om ergens op de helling tot rust te komen (storthelling of 'slipface'). Door voortdurende erosie aan de loefzijde en afzetting aan de lijzijde wandelt de duin met de overheersende wind mee, en dat is in Nederland naar het noord-noordoosten. Men noemt zo'n duin daarom ook wel een *loopduin*.

De Bruid van Haarlem is een mooi voorbeeld van een paraboolduin, een type duin dat kenmerkend is voor de Kennemerduinen. Op de keper beschouwd bestaan de hele Kennemerduinen uit een groot complex van rijen paraboolduinen die elkaar deels overlappen en zo een gebied vormen van zuid-zuidwest naar noord-noordoost gelegen duinvalleien die aan de lijzijde (NNO) begrensd worden door hoog opgeblazen duinen (Afb. 1). Deze zogenaamde loopduinen zijn echter voor het grootste deel fossiel: ze zijn waarschijnlijk al in de zestiende eeuw door vegetatie vastgelegd en het huidige duinreliëf stamt dan ook uit de Middeleeuwen (periode 1000 – 1600). Door het natuurontwikkelingsproject is de Bruid van Haarlem weer als paraboolduin geactiveerd:

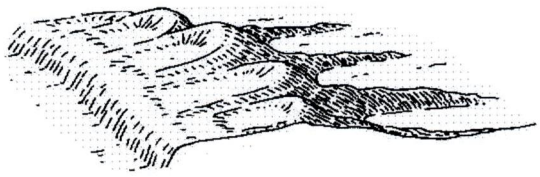

Afbeelding 7. Vorming van paraboolduinen met de kenmerkende eigenschappen. Bron: J.A. Klijn.

de dynamiek van wind, zand en water zullen de duinvormingsprocessen weer tot leven wekken.

Paraboolduinen behoren tot een van de grootste duinvormen in Nederland en worden gekenmerkt door een U-vormige zandrug rond een uitgeblazen duinvallei. De U-vormige zandrug heeft relatief lange, lage 'armen' en een hoge 'neus'. Deze neus is een loopduin, die met de overheersende wind naar het noord-noordoosten wandelt, met een snelheid van zo'n 5 meter per jaar. De armen worden gevormd door het zand dat tussen de vegetatie aan de rand van de duinvallei achterblijft wanneer de neus wegloopt.

Paraboolduinen zijn kenmerkend voor schaars begroeide zandbodems en ontstaan wanneer de wind vat krijgt op het zand waar er een gat zit in de vegetatie. De wind blaast het gat steeds verder uit en uiteindelijk ontstaat er zo een duinvallei. De wind kan het zand tot op het grondwater uit de duinvallei blazen. Dieper lukt niet, omdat de wind geen vat heeft op het natte plakzand. Het weggeblazen zand wordt weer aan de lijzijde van de vallei neergelegd in de vorm van een hoge loopduin. Door het wandelen van dit duin breidt de vallei zich in noordoostelijke richting uit.

In 2002 is men gestopt met de waterwinning in de Kennemerduinen en is het grondwater weer naar een historisch peil gestegen. Hierdoor zijn de duinen weer nat en 's winters, wanneer het grondwaterpeil hoog is, staan veel duinvalleien weer voor een deel blank (Afb. 5, 6 en 8). In de voedselarme valleien kan zo de vroegere duinvalleivegetatie terugkeren. De hogere grondwaterstand

is nu in het Langerak bij natte omstandigheden duidelijk te zien. De vroegere akkerlandjes in deze duinvallei staan dan namelijk helemaal onder water, omdat ze destijds, onder een regiem van een voortdurend dalend grondwaterpeil, steeds dieper zijn uitgegraven om maar in de buurt van het grondwater te blijven. Het moge duidelijk zijn dat toen er nog gewas op stond, het niet de bedoeling was dat de akkertjes onderliepen.

In 2002 is men ook met een grootschalig natuurontwikkelingsproject gestart waarbij het Langerak en de Bruid van Haarlem werden afgeplagd. De bedoeling van het verwijderen van de vegetatie en de humeuze toplaag is dat het zand weer gaat stuiven en de kenmerkende vegetatie van de vochtige, voedselarme duinvallei weer terugkeert, met zeldzame soorten als de Parnassia en de Rietorchis. Het is de verwachting dat deze soorten ook binnenkort weer te zien zullen zijn in het Langerak en in de duinvallei van de Bruid van Haarlem. Een ondergestoven bordje met Verboden Toegang (Afb. 9) laat zien dat het met het stuiven al aardig lukt. Nu moet de natuur er verder voor zorgen dat de Parnassia, sinds de oprichting in 1950 het logo van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland, weer overal te zien is.

Afbeelding 8.
Beklimming van de paraboolduin de Bruid van Haarlem voor de onthullingsceremonie van dit aardkundig monument. Bron: BOHO-team.

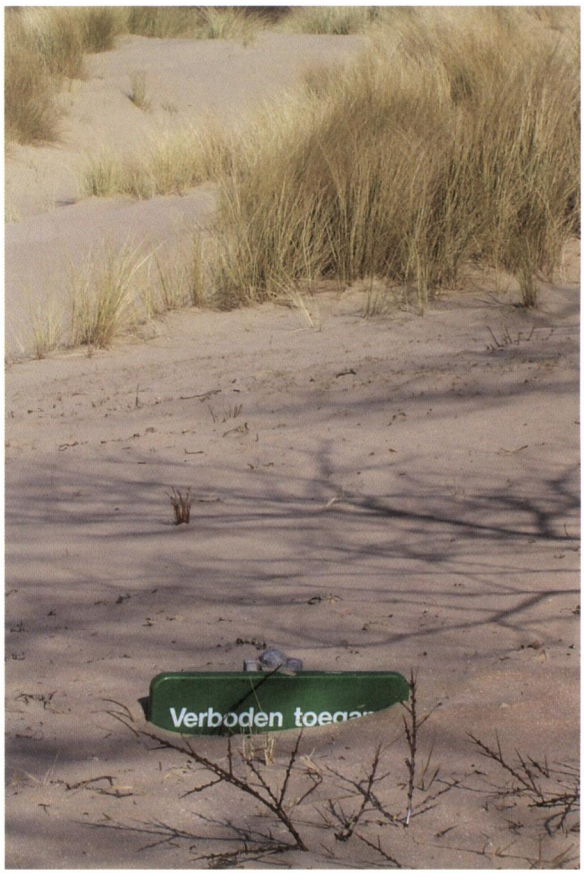

Afbeelding 9.
Ondergestoven bordje. Bron: provincie Noord-Holland.